

Цифровізація наукової бібліотеки ЗВО: сучасний стан та перспективи

*Світлана Бережна,
Олена Коробкіна*

Уряд України визначив цифрову трансформацію як один з пріоритетів розвитку країни. Міністерство освіти і науки України активно долучається до реалізації цього напрямку. МОН України підготувало та пропонує для громадського обговорення проект Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року, «...яка представляє комплексне системне стратегічне бачення цифрової трансформації цих сфер та відповідає засадам реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 січня 2019 р. №56, а також пріоритетним напрямом та завданням (проектом) цифрової трансформації на період до 2023 року, схваленим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 року № 365-р» [8].

Так, в Стратегії цифровізації ХНПУ імені Г. С. Сковороди на 2021 — 2025 роки передбачено впровадження технологій та цифрових інструментів для оптимізації роботи університету, покращення якості навчання та досліджень, підвищення ефективності управління та розвитку університетського співтовариства [12].

Серед основних напрямків цифровізації університету визначено:

- створення цифрового освітнього середовища, яке є доступним та сучасним;
- розвиток цифрової компетентності учасників освітнього процесу;
- централізація електронних послуг та сервісів для науковців [12].

Наукова бібліотека в цифровому просторі університету повинна стати ключовим інструментом для забезпечення якісної освіти та наукових досліджень. Цифровізація визначає вектори розвитку університетської бібліотеки, суттєво впливає на модель бібліотечної діяльності, трансформацію традиційних функцій наукової бібліотеки, розширення бібліотечних послуг та сервісів.

Різноманітним аспектам забезпечення цифрової трансформації бібліотек присвячена низка наукових публікацій вітчизняних науковців [2–5, 7, 9–11, 13].

В роботі «Наукова бібліотека: від е-каталогу до е-науки» В. Копанєвої [9] описано засади переходу від розрізнених модернізацій до системних функціональних і структурних трансформацій наукової бібліотеки та охарактеризовано новий напрям її діяльності — формування інформаційно-технологічної інфраструктури е-науки.

В статті «Розвиток бібліотеки в цифровому середовищі» В. Копанєвої [10] здійснено моніторинговий аналіз структурно-функціонального розвитку бібліотеки в цифровому середовищі. Відзначено потребу забезпечення інтеграційних тенденцій у формуванні та використанні традиційних й електронних інформаційних ресурсів.

Цифрову трансформацію університетів детально розглянуто в роботі В. Гужви [4], який вважає, що результатом цифровізації закладів вищої освіти повинно бути створення єдиного інформаційного простору (ЄІП) та впровадження інформаційних технологій в усі бізнес-процеси.

Визначення та виокремлення ролі цифрової трансформації бібліотек в довгостроковій перспективі розглянуто в роботі О. Івашкевич [7]. В результаті дослідження було проаналізовано першочергові кроки цифровізації наукових бібліотек, особливості використання платформ, сервісів віртуального середовища та шерінгових продуктів. Досліджено тенденції щодо подальших дій у нарощенні темпів цифровізації.

В аналітичній записці «Цифрові бібліотечні ресурси та сервіси підтримки наукових досліджень: сучасні підходи та роль у науковій комунікації» [14] аналізується міжнародний та вітчизняний досвід впровадження інтелектуальної бібліотечної системи підтримки наукових досліджень.

Проаналізовані джерела досліджують сучасний стан і перспективи цифрової трансформації бібліотек України, зокрема університетських бібліотек.

Університетська бібліотека в сучасному світі цифрових технологій зберігає свою важливу роль. Наукова бібліотека ХНПУ імені Г. С. Сковороди продовжує виконувати своє основне традиційне завдання — забезпечення доступу до інформації, зберігання та популяризацію знань, але з урахуванням нових цифрових технологій. Для забезпечення учасників освітнього процесу, підтримки наукових досліджень в університеті колектив наукової бібліотеки «активно створює власні інформаційні ресурси, розвиває онлайн-сервіси для користувачів, формує власний інформаційний контент у мережі Інтернет» [1]. До основних переваг цифровізації бібліотеки університету можна віднести наступні:

- швидкий та зручний доступ до інформації для користувачів бібліотеки з будь-якого місця, де є Інтернет, та в будь-який час;
- можливість взаємодії з документами, включаючи пошук, сортування, збереження, відтворення та інші операції;
- збереження та оновлення бібліотечних ресурсів в електронному

форматі, що дозволяє ефективно використовувати бібліотечний простір;

- розширення асортименту бібліотечних послуг;
- підвищення якості обслуговування користувачів за рахунок покращення доступності та зручності використання бібліотечних ресурсів;
- збільшення числа дистанційних користувачів бібліотеки та підвищення її престижу;
- більш широкий, відкритий доступ до оцифрованих рідкісних і цінних видань з фонду наукової бібліотеки [1].

Функціонування бібліотеки в умовах цифровізації організовано на основі:

- збереження та розширення доступу до традиційних джерел інформації — фонду друкованих видань, фахових періодичних видань, інших видів документів.

Це передбачає зберігання та оновлення традиційних бібліотечних фондів, а також забезпечення їх доступності за допомогою цифрових технологій;

- розробки, забезпечення доступу до електронних ресурсів власної генерації, вітчизняних та міжнародних електронних ресурсів.

Для забезпечення цифрової присутності бібліотека використовує власні електронні ресурси: електронний каталог, електронну бібліотеку, електронний архів (репозитарій) університету, інформаційно-пошуковий ресурс «Наукометричні профілі науковців ХНПУ імені Г. С. Сковороди», веб-сторінку наукової бібліотеки на сайті університету.

Користувачі бібліотеки мають локальний та віддалений доступ до міжнародних баз даних Scopus, Web of Science, ScienceDirect, до ресурсів платформи Research4Life.

З фаховими періодичними виданнями можна ознайомитися, використовуючи інформаційні ресурси «Наукова періодика України» ТОВ «Видавнича служба УРАН», «Наукова періодика України» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, доступ до яких нада-

ється зі сторінки наукової бібліотеки на сайті університету;

- *створення цифрових колекцій.*

Наприкінці 2022 року до 300-річчя з дня народження видатного українського філософа, просвітителя, педагога Г. С. Сковороди науковою бібліотекою розпочато роботу над створенням цифрової колекції «Рідкісні та цінні видання з фондів НБ ХНПУ імені Г. С. Сковороди». Було оцифровано видання: Сковорода Г. С. Сочинения : юбил. изд. : (1794 — 1894) / Г. С. Сковорода ; собр. и ред. Д. И. Багалием. Харьков : Тип. губерн. правления, 1894. СХХХІ, 132. 352 с. : рис. (Сборник Харьковского Историко-филологического общества, т. 7) [1]. Оцифровані видання колекції розміщено в репозитарії університету, в фонді наукової бібліотеки;

- *розвитку інформаційної грамотності та навичок користувачів.*

В умовах дистанційного навчання в університеті співробітники наукової бібліотеки надають підтримку для підвищення інформаційної грамотності користувачів, проводять онлайн-тренінги для здобувачів вищої освіти з питань пошуку, оцінки та використання інформації в цифровому середовищі, з академічної доброчесності в освітньому просторі, заняття з інформаційної культури для здобувачів освіти першого року навчання;

- *розвитку нових форматів онлайн-послуг для користувачів.*

Значним попитом користуються онлайн-послуги зі складання та редагування списків використаних джерел до наукових публікацій за вітчизняними та міжнародними стандартами, визначення шифрів УДК до наукових публікацій.

- *забезпечення веб-присутності бібліотеки, підтримки зв'язку з користувачами бібліотеки.*

Для підтримки зв'язку з користувачами бібліотека використовує ефективний інформаційний ресурс — веб-сторінку, яка забезпечує зручний 24/7 доступ до електронних ресурсів бібліотеки, наукометричних баз даних, різноманітних джерел інформації.

Ефективним інструментом популяризації бібліотеки, її ресурсів, читання є соціальні мережі. Бібліотека представлена у Фейсбуці, в Інстаграм, має свій канал на You Tube. На початку 2023 року з метою комунікації зі своїми користувачами науковою бібліотекою створено публічний канал в Телеграм: @Library_hnpu_Scovoroda [1];

- *розвитку співпраці та партнерства з іншими бібліотеками та інституціями, які працюють у сфері цифрових технологій.*

Наукова бібліотека ХНПУ імені Г. С. Сковороди є учасницею Харківського зонального методичного об'єднання бібліотек закладів вищої освіти Полтавської, Сумської та Харківської областей.

Книгозбірні вишів Харківського зонального методичного об'єднання надають низку нових послуг своїм читачам: доступ до онлайн-ресурсів, до відцифрованих колекцій, допомагають опанувати електронне середовище. Електронні ресурси, як придбані, так і створювані самою організацією, безумовно, впливають на якість освіти, на ефективність роботи бібліотекарів, на її організацію загалом. Бібліотеки упроваджують абсолютно нові послуги щодо пошуку, доставки та використання інформації не тільки для своїх читачів, але і для віддалених користувачів з усього світу» [6].

У рамках Меморандуму про співпрацю, підписаному між ХНПУ імені Г. С. Сковороди та університетом Кардіфф Метрополітан (Cardiff Metropolitan University), протягом 2022 — 2023 років відбулись робочі зустрічі між колективами наукових бібліотек ХНПУ імені Г. С. Сковороди та Cardiff Metropolitan University. Під час зустрічей йшлося про обмін цифровими ресурсами, надання доступу до електронних ресурсів бібліотеки Кардіффського університету, проведення спільних заходів.

Отже, цифрова трансформація наукової бібліотеки є процесом, що відбувається внаслідок змін у способах доступу до інформації, використанні нових технологій для покращення послуг та підвищення ефективності роботи бібліотеки.

Література

1. *Бережна С. В. Коробкіна О. Г.* Цифровізація наукової бібліотеки ХНПУ імені Г. С. Сковороди // Цифрова трансформація освіти та науки : матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф., 2–3 берез. 2023 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди [та ін.] ; [редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін.]. Харків, 2023. С. 12–20. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/10952>
2. *Воскобойнікова-Гузєва О. В.* Соціокомунікаційна діяльність провідних бібліотек України в новітніх умовах // Бібліотечний вісник. 2016. № 1 (231). С. 12–17. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/bv_2016_1_4.pdf
3. *Гранчак Т. Ю.* Орієнтири розвитку бібліотек у середовищі покоління Z // Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. 2019. Вип. 3. С. 20–35. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/ujlis_2019_3_4.pdf
4. *Гужва В. М.* Цифрова трансформація університетів // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. № 21. С. 59–604. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/2448/Huzhva.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
5. *Діджиталізація бібліотечної справи: інструменти та методи реалізації (архів анонсів подій).* Бібліотека Сумського державного університету / Сум. держ. ун-т. URL: <https://library.sumdu.edu.ua/>
6. *Журавльова І. К.* Бібліотеки вишів Харківського зонального методичного об'єднання: нова якість роботи // Бібліотечний вісник. 2013. № 3(215). С. 3–8. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8936>
7. *Івашкевич О. В.* Цифрова трансформація бібліотек України: сьогодення та перспективи // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 2. С. 50–56. URL: <http://journals.urau.ua/bdi/article/view/238782>
8. *Концепція цифрової трансформації освіти і науки.* URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/konceptsiya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-naukimon-zaprosnyue-do-gromadskogo-obgovorennya>
9. *Копанєва В. О.* Наукова бібліотека: від е-каталогу до е-науки // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2016. № 3. С. 4–10. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/bdi_2016_3_3.pdf
10. *Копанєва В. О.* Розвиток бібліотеки в цифровому середовищі // Бібліотека в умовах сучасності і конструювання майбутнього : матеріали наук.-практ. конф. [до 110-ї річниці заснування ВОУНБ ім. К. А. Тімірязєва], 12 верес. 2017 р., Вінниця / Вінниц. обл. універс. наук. б-ка ім. К. А. Тімірязєва. Вінниця, 2017. 1 електрон. оптич. диск (CD-ROM). Назва з диску.
11. *Кухарчук Є. О.* Поглиблення взаємодії бібліотеки з цифровою наукою: організаційно-методичні засади / Є. О. Кухарчук, В. О. Копанєва // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : зб. наук. пр. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України ; редкол.: Н. Кунанець (голов. ред.) [та ін.]. 2020. Вип. 60. С. 177–187. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/nbnbuimviv_2020_60_13.pdf
12. *Стратегія цифровізації Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди на 2021–2025 рр.* URL : http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Piojenn/Strategiya_zufrovi_sazii.pdf
13. *Цифрова трансформація освіти і науки: теорія і практика : зб. наук. пр. / Ін-т інформ. технологій і засобів навч. ; за ред. В. Ю. Бикова, А. В. Яцишин.* Київ : ФООП Ямчинський О. В., 2019. 123 с.
14. *Цифрові бібліотечні ресурси та сервіси підтримки наукових досліджень: сучасні підходи та роль у науковій комунікації: аналітична записка / К. В. Лобузїна, Л. А. Дубровіна, С. С. Гарагуля, В. М. Горювий; відп. ред. Л. А. Дубровіна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського.* Київ, 2020. 60 с. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/er-0003844.pdf>

06.05.2023

Відомості про авторів:

Бережна Світлана Вікторівна — доктор філософських наук, професор, проректор з наукової, інноваційної і міжнародної діяльності; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: prorector_berezhna@hnpu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7629-2175>; Google Scholar.

Коробкіна Олена Геннадіївна — директор наукової бібліотеки; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди; Харків, Україна; email: korobkina.olena@hnpu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8563-8354>.